

nista az, aki ilyen képességek nélkül, az önismeret teljes hiányával szeret szerepelni, pusztá tolakodásból, hiúságból — vagy, ami nem ritka — szorongásból, amelyet magamutogatással győz le. Ezeket a gyerekeket azonnal felismerhetővé teszi az állandó, minden szerepre való jelentkezés mellett a dekoncentráltág, rossz fogalmazás, gyenge játékfantázia. Visszaszorításuk fontos dolog: az osztály pontosan tudja, mit érnek, és eluralkodásukkal devalválának az igazán jól játszókat. Nem lehet őket szerep nélkül hagyni, világossá kell azonban tennünk, hogy csak kisebb feladatok megoldására alkalmasak és nagyobb szerénységgel többre mennének a közvélemény előtt is. Az osztály „értelmiségijeit” természetesen nagyon sokat profitáltak a játékokból (a két legkiemelkedőbb képességű kislány közül az egyik történész, a másik rendező szeretne lenni), a döntő kérdés azonban az volt, vajon a lemaradókkal, a gátlásos, nehezen szólalókkal mire megyünk?

Körülbelül 3-4 olyan gyerek van az osztályban, aki az első idők tömeges lelkesedése után kiállt a játékból. Nagy meglepetésemre, a nem történelmi témájú improvizációkban — az év folyamán három ilyen óra volt — ők is szívesen, ügyesen tevékenykedtek. Minden, ami tantárgygyal, tanulnivalóval állt összefüggésben, minden kon-

centrációs kötelezettség riasztotta őket. Nekik keveset segíthettem. Hatalmas energialekötést jelentettek a destruktív-agresszívok, az ő hatásuk kiegyensúlyozását, az egész évi zavartalan előrehaladást az osztályfőnök gyakori — bár néma — jelenléte biztosította. Közülük nem egynek viszont valódi felszabadulást, nagyszerű kiélési lehetőséget nyújtott a játék, a szereplés: amíg a kollektív munka tartott, minthogy jól érezték magukat, hozzászelődtek a többiekhez.

A legtöbb gondot talán az a népes csoport okozta, amelyik be-beállt ugyan a játékba, de csak nagyon testérszabott vagy nagyon aprócska feladatot, gondolkodási terhelést nem jelentő szerepben. Erőltetéssel hiába próbálkoztam, csak nagyobb ellenállással kergettem őket. Így kénytelen voltam minden alkalommal számukra külön kispékelni azt a kicsi, de nem hamis feladatot, amit kis kelletőzés után elvállaltak. Két-három olyan gyerek is akadt az osztályban, akik számára a játékok hozták meg az évek óta hiába várt sikerélményt. Ők, az egyébkénti társalanok, az osztály kivetettjei, első perctől kezdve érezték, hogy számítok rájuk, becsülöm őket, és nem telt bele egy fél év, szereposztási manipulációimmal elismertséget szerezhettem nekik társaik között is.

ELŐDNÓRA

DAVID DAVIS TANÍTÁSA — Drámatanári továbbképzés Fóton —

Ugyan ki ne tudná eljátszani, hogyan köti meg egy kislány a cipőfűzőjét? Kicsit suta ujjakkal ügyetlenkedni egy fiktív vagy valóságos madzaggal — nem túl bonyolult feladat. Valóban: csak hogy minek eljátszani egy kislányt, amint sután köti a cipőfűzőjét?

A drámajátékot, melynek egy ilyen kis gyakorlat része lehet, arra „találták föl”, hogy életismeretre, viselkedési módokra, konfliktusmegoldási lehetőségekre tanítsa a benne résztvevőket. S ha ebből indulunk ki, a fenti játék már nem is lesz olyan könnyű. Mert: ki ez a kislány? Anyuci-apuci kedvence, akit szülei még iskoláskorában is megkímélnek a cipőpertli megkötésének bonyolult műveletétől? Vagy alkoholista apuka otthagya, hajszolt anyuka sürgette, koravén, zaklatott ügyetlenke, aki kétségbeesett büntudattal igyekszik megtenni, amit várnak tőle, amitől csak még jobban összebogozódik az engedetlen madzag — és a szorongó gyerek idegrendszeré? Már ezen a ponton is az élet igazi mélységeibe pillant bele a játék vezetője — a drámapedagógus, s cselekvő részeseivé válnak e drámának a szereplők — a drámajáték résztvevői: többnyire gyerekek, fiatalok.

A kellőképpen átgondolt, megtervezett, előkészített drámajátékban ki-ki akarva-akaratlan önmagát, tulajdon problémáit jeleníti meg, de mivel a drámajáték partnerrel — partnerekkel — folyik, problémájára különféle reakciókat, megoldási változatokat fog kapni, s ennek megfelelően fog maga is továbbreagálni. S ha a játék befejeztével mindegyik változatnak — immár közösen — megkeressük az értelmét, üzenetét, akkor biztos, hogy valami fontos ismerethez jutunk: mindenki tanult valamit önmagából, a másiktól, találkozott egy másfajta, az övétől eltérő problémalátással, viselkedési attitűddel, ami alkalmasint meggondolkoztatja, s amellyel, hogy el-

tölti az együttjátszás örömeivel, szinte észrevétlenül gazdagítja élményvilágát, emberismeretét — egész személyiségét.

De milyen a jól átgondolt, megtervezett drámajáték? S hogyan kell megfelelően előkészíteni, felépíteni és irányítani?

Ezt tanulta egy héten keresztül harmincegynéhány gyakorló drámatanár a címben jelzett kurzuson.

A magyar drámapedagógusok tavaly ismerkedtek meg David Davis-szel, a birminghami Polytechnikai Egyetemen működő drámapedagógus-képző központ igazgatójával, a Nemzetközi Drámapedagógiai Társaság társelnökével. A Magyar Drámapedagógiai Társaság személyes ismeretség révén került kapcsolatba vele s hívta meg hagyományos szentesi táborába, ahol a kétnapos foglalkozás csak arra volt elég, hogy fölmérhessük: van mit tanulnunk tőle, s hogy megszülessen az idej egyhetes nyári tanfolyam terve.

Miben különbözik David Davis módszere — Dorothy Heathcote drámapedagógiai iskolája — attól, amit a magyar drámapedagógia eddig képviselt, amit alapvetően (bár nem kizárólag) angolszász példákból szakirodalomból, illetve Mezei Évának, a drámapedagógia magyarországi meghonosítójának és az ő követőinek elméleti-gyakorlati inspirációiból drámatanáraink az elmúlt 15-20 évben kialakítottak és gyakoroltak? Mitől éreztük az egész hetet, szinte minden percét revelációnak? Az igazi reveláció: ráismerés egy régi igazságra valamely új igazság fényében. Hiszen Davis játékaiknak sok mozzanatot külön-külön ismertünk, éppen így vagy hasonlóképpen alkalmaztuk gyakorlatunkban, csak hogy: atomizálva, gyakran öncélként (persze így is rengeteg pozitív értékkel és eredménnyel), anélkül, hogy pontosan elhelyeztük volna e mozaikokat a drámajáték-folyamat egészében — s itt folyamaton érthetünk egy-egy egységet (foglalko-

zást, egy-egy drámajáték-helyzet kidolgozását), de a dramatikusan nevelés egészét is. David Davis módszere **koherens rendszer**. Ebben a formájában — számunkra legalábbis először — **tudomány**, amelynek elsajátítása nélkül a mégoly tehetséges drámatanárt is kudarc fenyegeti. Davis a drámát nem mint cselekvést, akciót helyezi középpontba, hanem mint **folyamatot**: az igazság feltárulásának folyamatát. A dráma maga konfliktus-lényegével az élet koncentrált leképződése, s a drámajáték a különböző élethelyzetek **pontos** körüljárására és a dráma **formai szabályainak** engedelmessé megoldására kínál lehetőséget. Davis drámajátékában a forma nem cél, de a tartalom artikulálódásának elengedhetetlen eszköze. S ezeknek a feltételeknek a legkisebb helyzetgyakorlat (lásd cipőfűző megkötése) is csak akkor felel meg, ha pontosan ismerjük a cselekvés **okait**, a benne vagy mögötte rejlő **szándékot**, a megvalósulása útjában álló lehetséges **akadályokat**, s végül felismerjük — felismeretjük — a **leszűrhető, általánosítható tanulságokat**. Így jár el Davis magával a drámapedagógia-tudománnyal is. S jóllehet Anglia társadalmi valósága nehezen vethető össze a miénkkel, úgy tetszik, az okok, melyek a pedagógus-társadalom egy részét a drámapedagógia felé fordították, s a célok, melyeket általa elérni kíván, ott is, itt is igen hasonló: a tekintélyelvű iskola még az optimális családi-anyagi körülmények közt élő gyerekből is a felnőtt világ hierarchiájába beépülni kész individualistát nevel, a társadalom szélére sodródott, úgynevezett hátrányos helyzetű fiatalokat pedig még inkább a perifériára taszítja, szembefordítva őket — olykor szélsőséges formában — nemcsak a társadalommal, nemcsak közvetlen környezetükkel, hanem ami a legrosszabb: önmagukkal. A **drámapedagógia** elsősorban szemlélet, hozzáállás. A dráma — mondja Davis, s valljuk magunk is — a **demokrácia** gyakorlásának legjobb útja, mert — szemben más művészi formákkal: a festéssel, költéssel, sőt bizonyos formáiban a zenével is — **kollektív együttműködésben** valósul meg, csakis egymásra figyelni és alkalmazkodni tudó, mérlegelni és **dönteni képes** emberek **közös megegyezésével** jön létre és működik. A drámában emberek találkoznak emberekkel; a drámajátékban a gyerekek (fiatalok) mintegy játékban tanulják meg, hogyan fordíthatók e találkozások önmaguk és közösségük épülésére, s ez a készséggé formálódó ismeret felnőtt korukra az igazságra fogékony, az emberi jogokra érzékeny, (passzívabb vagy aktívabb) **citoyen attitűd**é érlelődik. Hogy ezt eddig is tudtuk? Hogy a drámapedagógia ezért talált oly lelkes követőkre s ezért váltott ki annyi ellenérzést, ezért ütközött oly kemény falakba Magyarországon? Valóban. De ritkán éltük meg ilyen intenzitással, ennyire saját élményként, mint ezalatt az egy hét alatt. Az a kiszámított következetesség, amellyel Davis végigvezetett bennünket iskolája állomásain, egész játékvezetői tudatossága, pontosan követhető célirányossága, önkorrekciói, melyek okába és gondolatmenetébe mindig beavatott bennünket olyan drámatanár-mintát állított elénk, melyet nem lesz könnyű követnünk (jóllehet eddig sem hittük, hogy könnyű jó drámatanárnak lenni). Attól a mélyeséges toleranciától pedig, mellyel értetlenkedéseinket, olykor akadémikuskodásainkat fogadta, többségünkben még tanítványaink közt is (hát még egymással szemben) messze vagyunk.

Ez tehát a dolog elvi része. Sok izgalmasat kaptunk azonban az elmélethez szorosan kapcsolódó gyakorlat terén is. Mindjárt a kiindulásnál: Davisnél a játékot a gyerekek kezdeményezik, ők „rendelik meg”. Gondoljuk

csak el, mekkora felkészültséggel kell rendelkeznie, s hozzá milyen rugalmasnak és kreatívnak kell lennie a drámatanárnak, hogy megfeleljen egy ilyen kihívásnak! Pillanatok alatt fel kell mérnie, milyen stereotípiákkal járhat a játék, amelyet a gyerekek választottak. S azonnal készen kell állnia a tervnek e stereotípiák kioltására. Lássunk egy példát! „Játsszunk cowboyoikat!” — mondja David (úgy tűnt, hamar megszokta magyaros familiaritásunkat, amely abban is megnyilvánult, hogy kezdettől fogva keresztnévén szólítottuk), s harminc tanár ugrott egyszerre a felborított székek fedezékébe vagy pattant az égnek meredő széklábak nyergébe s kezdett csípőből tüzelni. Hát ez a stereotípiák. És ez az, ahogy nem szabad játékot kezdeni. Cowboyoikat akarunk játszani? Jó. Akkor most nevezzük meg a cowboy életének három legfontosabb tárgyát. Azelőtt is játszottunk tárgyjátékokat! Természetesen azoknak is megvolt a maguk értelme, nevelő, készségfejlesztő hatása. Most azonban a tárggyakkal való játék új összefüggésbe került. A következő feladat ugyanis ez volt: „cowboyok, térjetelek nyugovóra! Itt kinn a prérin, sok száz mérföldre minden lakott helytől. Három legfontosabb tárgyatokat pedig helyeztéltek el magatok körül!” S ahogy megnéztük egymás pozitíváját, már összegezhettük is a cowboy legfontosabb tulajdonságait: hogy állandóan készenlétben áll, résen van, hogy le kell mondania minden kényelemtől, hogy jóban kell lennie a természettel és így tovább. Megtaláltuk a szerep „második dimenzióját”, s ezzel megöltük a stereotípiát. **Állványozásnak** nevezi D. Davis ezt a módszert: a cselekményt, mely önmagában nem bír jelentéssel (lásd a cipőmegkötéses példát), sok-sok mozzanattal „állványozzuk körül”: nemcsak tárggyakkal, nemcsak a szereplők általános jellemzőinek összegyűjtésével, hanem még sok más eszközzel: a cselekmény előzményeinek feltárásával, a helyszín rajzával, berendezésével, „belakásával”, a szereplők életéhez tartozó személynégyképek kidolgozásával, amiben szerepet kaphatnak tárgyi kellékek, egy-egy naplótöredék, levél vagy más írásos feljegyzés, a művészi sűrítés olyan szimbolikus eszközei, mint a mozdulat, a póz, a tekintet, a mimika, egy-egy kulcsfontosságú helyzetet vagy fordulatot rögzítő kimerevített állókép s még felsorolhatatlanul sok, kreatív végiggondolást igénylő mozzanat. Mindennek lényege pedig az, hogy a játszó kezdettől fogva ne önmagával, hanem a szereppel foglalkozzék, addig menjen egyre mélyebbre a szereplő énjébe, míg egészen megszabadul a külsődleges sémáktól és „beletalál” a szerepbe. Ezek az eszközök tehát arra szolgálnak, hogy a játszó — Davis szóhasználatával éve — „besegítsék” a szerepbe.

E besegítő eszközök közt kitüntetett helyet foglal el Davis rendszerében a **tanár belépése a játékba**, aminek ő kilenc alaptípusát sorakoztatta föl, s ha nem is mind egyiket játszottuk végig, valamennyibe belekóstolhattunk. Végigjátszottuk viszont az **érzelmi** átélésbe való besegítés néhány izgalmas módszerét, s aztán megéltük, miképpen befolyásolhatja, hogyan löki előre a drámai cselekményt az **akadály** s hányféle kiutat kínálnak a különféle személyiségek s a belőlük fakadó helyzetek. Ízelítőt — sajnos csak nagyon kicsit — kaptunk az „elnyomottak színházának” nevezett fórumszínházi formából, ahol mindenki kipróbálhatja a maga ötletét, verzióját, a cselekmény akárhányszor megfordítható ilyen vagy olyan irányba, visszavihető egy kulcspontig, s onnan továbbjátszható új elgondolásban: ez tehát valóban a közös gondolkodás és közös alkotás színháza.

Egy napot szentelt D. Davis az oktatásban alkalmazható drámajátéknak, melynek persze a szaktanárral való szoros együttműködésben kell(ene) megvalósulnia. Ki próbáltunk egy-egy példát dramatikus fizika, földrajz és történelem órára. Hogy a matektanításban is lehet dramatikus módszert alkalmazni, azt már csak becsületsszóra — s a három meggyőző óra alapján — hittük el Davisnek. Az egésznapos munkának nem kevésbé hasznos kiegészítői

DEBRECZENI TIBOR

A KIÜRESEDŐ TEMPLOM

— Rögtönzött drámajáték a Nagykőrösi Református Tanítóképző II. éves hallgatóival —

— foglalkozás-leírás —

Időpont: október 2. és 9.

Ideje: kétszer 90 perc

Résztevők száma: 8 illetve 10 hallgató

Előzmény: A tanár és tanítványai egy féléven át tartó, heti két órás drámapedagógiai speciálkollégium folyamatában és eredményeként érkeztek el odáig, hogy arra gondolhattak: létrehoznak egy „improvizatív drámát”, szociáldramatikus fogantatásút, olyat, amelyben — áttételesen természetesen — érzelmileg ők maguk is érintettek. A hallgatók — remélhetően — már rendelkeznek az efféle dráma létrehozásához nélkülözhetetlen elmélyülés és őszinteség képességével.

A tanár a foglalkozást megelőző órán megemlíti, hogy szívesen felvetné egy improvizatív dráma témáját: miként csappant meg a református hitélet falun, miként pártoltak el a hívek az istentisztelettől. A lányok a témát fontosnak tartják, mivel olyan közösségekből érkeztek — többnyire református családok gyermekei — ahol az említett jelenséggel folyamatosan találkoztak. Ők maguk a Nagykőrösi Református Tanítóképzőben a tanítói végzettség mellé a hitoktatói vagy a kántor szakot is felvették. A tanár illetékességét is elfogadják, tudják róla, hogy református tanító családból származik.

Pedagógia cél: — Legyen bizonyosság problémamegoldó érzékenységükről, morális döntésükről és kreativitásukról. — Kapjanak modellértékű metódikát konfliktushelyzetek feldolgozásához, azáltal, hogy maguk is végigjátszanak egyet. Ezt.

A foglalkozás menete:

Azon a bizonyos október 2-án, ahogy szokás szerint körülülték a termet és a szokástól eltérően a földre fektetett fekete táblát és a mellé helyezett krétát is, a tanár mondanóját a következőkkel kezdte:

Narrátorként:

— Mi akik itt ülünk, egy Kiskér nevű 800 lelkes református kisközség lakói vagyunk. Más egyház a faluban nincs, csak ez. Olyan település a miénk, ahol évszázadokon keresztül a református vallás és egyház szabályozta az életet. A község lehet Szabolcsban vagy Zalában, bárhol, ahol a kistelepülés szerkezet jellemző a tájra.

Játékmesterként:

— Itt van előttünk ez a tábla, rajzoljuk le a községünket, ahol lakunk. Mindenki jelölje be, miféle közintézményről tud a faluban, mi az amit ő fontosnak tart.

A rajzot hangos beszéddel kísérik. Egyenes a Fő utca. A téren van a templom, mellette az iskola. Mögötte a paplak. A templom mellett a kocsmá. A polgármesteri hiva-

voltak az esti videobemutatók Dorothy Heathcote-ról és munkájáról s az éjszakába nyúló beszélgetések az angliai drámatanár-képzésről, valamint közös, illetve nagyon is sajátos gondjainkról. Csak zárójelben, nehogy ünneprontó legyek: kedvem volna megkérdezni, vajon hány munkáltató tartotta elég fontosnak ezt az egyedülállóan hasznos továbbképzést, hogy megfinanszírozza egy-két pedagógusnak a részvételt?

tal régi oszlopos épületben van. Van posta és tsz iroda. Három mellékutca is nyílik. Az északkeleti határ déli lejtőjű, dombos, szőlős, mögötte erdő. A falu nyugati része sík, szántóföld. Bejelölik a temetőt és a vegyeskereskedést. A falun átkúszik egy patak, fölötte híd. A táj idilli. Orvos, gyógyszertár csak a szomszéd községben.

Ahogy készült a térkép, egyre inkább érezhetővé vált, hogy magukhoz formálják Kiskért. Később pedig, hogy felelősséget éreznek érte.

Narrátorként:

— Sajnos Kiskér fogyatkozó község, sokat isznak az emberek, gyakori a lopás is, a templomba kevesen járnak, annál többen a kocsmába. Megcsappant a konfirmálók száma is. Csak a keresztesítés, esküvő és temetés zajlik a régi szertartás szerint.

Játékmesterként:

— A jelenlévők, akik megalkották a falut, helyezkedjenek egy általuk elképzelt kiskéri lakos személyiségébe, mutatkozzanak be a község előtt, hogy hívják őket, hány évesek, mi a foglalkozásuk, mit lehet tudni családi állapotukról, hol laknak a faluban. Ez utóbbit jelöljék is meg a térképen.

Ki kinek tudta magát elképzelni a játék kimenetele szempontjából meghatározónak bizonyult. A tanár maga is szerepbe bújít, s hogy irányíthassa a játékot, a lelkész szerepkörét öltötte magára. S aztán sorban a többiek. Egyes szám első személyben mutatkozott be mindenki. Mi most csak a bemutatkozás summáját közöljük:

— A lelkész 52 éves, 3 gyerek apja. Több mint 20 éve fun-gál Kiskéren. A hatalommal nem ütközött, a püspök úr intenciói szerint tette a dolgát, akként ahogy Ady írta „Nem oly nagyon hajráz, nem oly nagyon reszket”. A rendszerváltozás után lelkiismeretfurdalása támadt, tehetett volna többet is a nyájért.

— A lelkész felesége 10 évvel fiatalabb a férjénél, maga is teológiai végzettségű. Itt azonban csak kántori teendőket lát el. Férjét mindig is tisztelte s elfoglalta magát a három gyerek nevelésével és a kerti munkával. Most már több lenne az ideje, hogy a gyerekek kiröppetnek.

— A kurátorasszony egyúttal a kocsmáros felesége, mellelleg könyvtáros. Az egyház dolgát inkább csak adminisztratív intézi.